

Třicet let služeb objektů kulturního dědictví ve světle statistických dat

PhDr. Ing. Jaroslav Novák, CSc.

Praha 2019

Národní informační
a poradenské
středisko

N I S
PO S
pro kulturu

Obsah

OBSAH	3
1. ÚVOD	5
2. VÝVOJ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V NATURÁLNÍCH DATECH	7
2.1. PAMÁTKOVÉ OBJEKTY	8
2.2. MUZEA A GALERIE	10
2.3. VEŘEJNÉ KNIHOVNY	11
3. VÝVOJ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ Z POHLEDU HODNOTOVÝCH ÚDAJŮ	13
3.1. KULTURNÍ DĚDICTVÍ JAKO SOUČÁST KULTURNÍHO SEKTORU	13
3.2. NEJVÝZNAMNĚJŠÍ POSKYTOVATELÉ SLUŽEB V KULTURNÍM DĚDICTVÍ	16
4. ZÁVĚRY	19
SEZNAM TABULEK	30

1. Úvod

Kultura se nesporně řadí mezi nejsložitější oblasti společenského života. Její projevy jsou nejen mnohostranné, ale ve značné míře také nehmotné a proto i stěží „uchopitelné“. Nesnadná je pouhá odpověď na otázku co to je kultura, co do ní patří a kde lze vysledovat její hranice. V souladu s **definicí UNESCO** je kultura „souborem distinktivních duchovních a hmotných, intelektuálních a citových rysů, které charakterizují společnost nebo společenskou skupinu; spolu s uměním a písemnictvím zahrnuje také způsoby života a soužití, hodnotové systémy, tradice a přesvědčení.“

Abychom mohli vývoj kulturních jevů sledovat a hodnotit, je nutné se k nim více přiblížit. To předpokládá určitou strukturalizaci, rozčlenění kultury jako celku do více či méně homogenních částí. Základní členění vychází z věcného pohledu a z průběhu dění v čase. V prvním případě je důležité obsahové zaměření kulturních aktivit a lze hovořit o oblastech kultury či v užším smyslu o poskytovatelích kulturních služeb. V druhém je významný účel a jeho postupné naplňování v čase vyjádřený pomocí tzv. kulturního cyklu (tvorba kulturních hodnot, jejich uchovávání, šíření, vzdělávání a spotřeba)¹.

Jak je zřejmé, **kulturní dědictví** odpovídá etapě uchovávání kulturních hodnot v rámci výše zmíněného cyklu. Obvykle se člení na dvě části – hmotnou a nehmotnou. Prvou představují hmatatelné kulturní statky (architektonická a umělecká díla jako např. sochy či obrazy, užité umění, literární díla, archiválie, vynálezy, oblečení, pokrmy atd.) a dále také objekty (poskytovatelé služeb), ve kterých hmotné výtvoř se soustřeďují (památkové objekty, muzea, knihovny, archivy atd.). Nehmotné kulturní dědictví se předává mezi generacemi a v čase v závislosti na vnějších okolnostech a podléhá pomalým změnám. Zahrnuje zvyky, tradice a rituály v nejširším smyslu, dále rčení, přísloví, citáty, vědomosti a dovednosti v tradičních řemeslech atd.

Postihnout vyčerpávajícím způsobem složitou kulturní realitu je nad možnosti našeho poznání, zobecnění a následného hodnocení. Týká se to i snáze uchopitelného hmotného kulturního dědictví. Máme-li provést souhrnnou charakteristiku společenských jevů a jejich vývoje v čase, uchylujeme se nejvíce ke kvantitativním metodám a soudům. Ty jsou obvykle založeny na statistických či ekonomických (účetních) přístupech spojených s určitou institucionalizací předmětu hodnocení.

Mohou tak s větší či menší přesností vypovídat o ekonomických veličinách dané kulturní instituce, popř. oboru či celého odvětví, nikoli však o takových jevech jakými jsou např. způsoby života, zvyky a tradice nebo projevy kreativní činnosti lidí. Jinými slovy to znamená, že se nám **nedaří postihnout jednotlivé jevové formy kultury**, ale pouze to, co by se dalo nazvat „**kulturní infrastrukturou**“ (např. počty památek, muzeí, knihoven, jejich příjmy a výdaje, návštěvnost atd.).

Avšak i tento skromnější přístup má svá úskalí. Je otázkou, do jaké míry jsou vypovídající hodnotové ukazatele v případě nesnadného či dokonce nemožného ocenění některých uměleckých děl. Podobně tomu je s využitím naturálních ukazatelů návštěvnosti, počtu čtenářů či kulturních akcí pro veřejnost ve vztahu k umělecké úrovni odpovídajících kulturních statků

¹ k členění kultury viz blíže Systém účtů kultury. Praha, NIPOS 2017 (část I. 1)

a služeb. Zdá se, že na rozdíl od přímého prožívání kulturních jevů, je jakékoli jejich racionální hodnocení neplnohodnotné a omezené.

V souvislosti s výše uvedeným je zřejmé, že možnosti našich dat o kulturních jevech jsou vždy limitovány a to i přesto, že informace o Kultuře získáváme z různých informačních zdrojů. Základním problémem souvisejícím se statistickými údaji jsou dva protichůdné požadavky, které jsou na rozsah využitelných zdrojů dat kladeny. S ohledem na únosnou míru zátěže respondentů i vlastních zpracovatelských kapacit je nutné spíše omezovat rozsah zjišťování, avšak zároveň na straně druhé průběžně vznikají potřeby nových a podrobnějších dat. Za řešení tohoto rozporu je označováno využití tzv. administrativních údajů, které již byly – obvykle z jiného důvodu – vytvořeny či zjištěny. Toto řešení je však pouze částečné a nedokonalé. V porovnání s daty splňujícími zamýšlený účel bývají administrativní data obvykle obecnější, v jiné struktuře a metodice, v rozdílné úrovni věrohodnosti a z pohledu času často dosažitelná v nevhodnou dobu.

Specifika kultury problémy nedostatku potřebných dat ještě prohlubují. Potíže spojené s jejím „uchopením“ jako objektu poznání a hodnocení ovlivňují i rozsah a využitelnost zdrojů dat. Důvodů je více. Mimo ty, které jsou uvedeny výše, je tomu tak i proto, že kultura obvykle nebývá v popředí statistických či jiných zjišťování sloužících pro potřeby hodnocení vývoje ekonomiky. Je to zřejmě již z obsahu mezinárodních klasifikací členících aktivity do odvětví, oborů, produktů či druhů výdajů apod. V případě klasifikace ekonomických činností (CZ NACE) jsou **mnohé kulturní obory a činnosti agregovány s obory ne - kulturními** a hledané údaje je proto nezbytné složitě propočítávat resp. odhadovat. Podobně tomu je s klasifikacemi týkajícími se veřejných výdajů (CZ COFOG) či individuální spotřeby (CZ COICOP), které slučují kulturu do oddílu s rekreačními aktivitami, popř. s církvemi.

V důsledku požadavku snižování zátěže respondentů a finanční náročnosti jsou statistická šetření v převážné míře prováděna na výběrových souborech a následně dopočítávána na soubory základní. Zejména v případě některých klasických, resp. tradičních kulturních oborů jsou výběrové soubory relativně menší, což má za následek zhoršenou dosažitelnost dat v potřebném detailnějším členění a méně přesné výsledky po dopočtu na celý soubor.

Další nemalá potíž je v posledních třiceti letech společná všem statistickým zjišťováním, kulturu nevyjímaje. Spočívá v **neochotě respondentů poskytovat data**, zejména pak **ekonomického charakteru**. Žel na této věci mnoho nemění ani skutečnost, že jsou opětovně ujišťováni o ochraně svých individuálních údajů vyplývající ze zákona o státní statistické službě. Tato tzv. nonresponse dále prohlubuje problém malých výběrových souborů a následné nepřesnosti dat dopočtených na základní soubor.

Dostupné číselné údaje o Kultuře vycházejí z více – různorodých a ne zcela úplných - zdrojů. Patří do nich zdroje statistické i administrativní a zahrnují jak data naturální, tak i hodnotová, ať už v původní či zpracované podobě.

Statistická šetření představují v prvé řadě šetření KULT pořádaná ČSÚ (rozhlasové a televizní vysílání) a NIPOS (v případě dalších 12 poskytovatelů kulturních služeb). Tato šetření mají tu přednost, že jsou prováděna vyčerpávajícím způsobem tj. v celém základním souboru respondentů. Dopočty se tak týkají pouze nonresponse. Je proto reálné předpokládat poměrně spolehlivá data a to až v detailu jednotlivých poskytovatelů kulturních služeb.

Pro potřeby sestavení satelitního účtu kultury, který je základním zdrojem informací pro hodnocení ekonomického vývoje v Kultuře, se provádějí u některých poskytovatelů tzv. doplňková zjišťování (archivy, amatérská divadla, cirkusy, umělecká řemesla, design). Jsou to výběrová zjišťování na relativně malých souborech přinášející – v porovnání se šetřeními KULT – méně kvalitní data.

Významným zdrojem dat hodnotového charakteru jsou údaje ČSÚ vycházející z podnikové statistiky (SBS – Structural Business Survey) a statistiky neziskových institucí (NI). Tato zjišťování jsou poznamenána výše popsanými potížemi spojenými s výběrovým šetřením (malé soubory, dopočty, agregace kulturních položek s ne – kulturními, odhady, atd.). Pro údaje o počtu zaměstnanců (respektive pracovníků) lze, zejména pro porovnání s jinými daty, využít výsledky Výběrového šetření pracovních sil. Údaje o výdajích domácností na kulturu poskytují šetření v domácnostech v podobě tzv. rodinných účtů, které ročně zpracovává ČSÚ (v pětiletých intervalech v podrobnějším členění).

Administrativní zdroje dat představují v první řadě údaje z veřejných rozpočtů (státní rozpočet a místní rozpočty), které jsou získávány od Ministerstva financí. Dalším významným zdrojem je registr ekonomických subjektů vedený ČSÚ. Některé údaje mají další ministerstva (např. MK – seznamy kulturních institucí a MV – informace o státním archivu). Spíše dílčí data jsou dostupná také na internetu (např. různé veřejné výroční zprávy institucí atd.).

Samozřejmě, nemalé rozdíly jsou i v kvalitě informací. Vysokou věrohodnost lze předpokládat u dat týkajících se veřejných výdajů na kulturu, která vycházejí z čerpání státního rozpočtu. Méně věrohodné jsou všechny údaje zjištěné statistickými šetřeními, ať už v domácnostech (rodinné účty) či v podnicích (institucích). Zejména se to týká šetření doplňkových. Kvalita těchto dat je ovlivněna všemi problematickými okolnostmi, počínaje úplností základního souboru respondentů, metodami sestavení výběrového souboru, mírou neodpovědí, úrovní dopočtů apod.

Určitým paradoxem je, že na straně jedné nemalá část dat o Kultuře chybí a zároveň jsou - na straně druhé - některá data k dispozici z více zdrojů (např. ze šetření KULT a šetření SBS či NI). Týká se to zejména hodnotových údajů. V tomto případě je často nutné rozhodnout, která data – v případě kontradikce – lze považovat za spolehlivější a prvořadá a která za méně významná či odvozená. Do první skupiny by měla patřit bezesporu data o veřejných výdajích na kulturu, vycházející z čerpání státního rozpočtu. V rámci dalších datových zdrojů by měl také náležet jistý stupeň preference údajům ze systému národního účetnictví, které procházejí řadou bilančních úprav a navíc „zapadají do mozaiky“ makroekonomických ukazatelů sestavovaných dle detailně propracovaných pravidel v souladu s jednotnou mezinárodní metodikou (např. upravená data ze šetření rodinných účtů). Naopak, na posledním místě lze v tomto směru uvést výběrová doplňková zjišťování.

2. Vývoj kulturního dědictví v naturálních datech

Hmotnou část kulturního dědictví, lze částečně postihnout statistickými daty. Jak je z výše uvedeného patrné, můžeme ji popsat jak naturálními, tak i hodnotovými ukazateli. Mimo zásadního rozdílu spočívajícího ve způsobu vyjádření sledovaných jevů, jsou mezi nimi i další odlišnosti. V první řadě se týkají délky časových řad. Zatímco naturální data v zásadě pokrývají

celé třicetileté období let 1989 až 2018 (dále také „sledované období“), hodnotové údaje začaly být šetřeními KULT zjišťovány až od roku 2009. Rozdíly lze také předpokládat ve stupni věrohodnosti a úplnosti dat. Ta hodnotová, tj. zejména ekonomické údaje jsou v rámci statistických zjišťování předkládány vždy s menší ochotou (týká se to v první řadě zpravodajských jednotek v soukromém vlastnictví). Následné dopočty na celý soubor respondentů a rozsah ukazatelů nemohou z tohoto důvodu zajistit data ve srovnatelné kvalitě v porovnání s naturálními údaji. Věrohodnost a úplnost obou rozdílných druhů dat je ovlivněna také odlišným způsobem jejich zpracování. Zatímco naturální údaje vycházejí přímo z výsledků statistického zjišťování KULT, tak hodnotové z více různých zdrojů lišících se úplností i kvalitou a svým způsobem mají širší „záběr“. Navíc jsou zpracovávány do formy satelitního účtu kultury, z něhož lze čerpat informace o vývoji ekonomiky této složité oblasti kulturních aktivit.

Naturální ukazatele jsou v zásadě dvojího druhu – nabídkové a poptávkové. Do první skupiny patří zejména počet poskytovatelů daného druhu služeb, dále např. počet kulturních a jiných akcí, rozsah knihovního fondu, počet sbírkových předmětů, velikost plochy, počet PC napojených na internet atd. Do poptávkových ukazatelů lze zařadit zejména počet návštěvníků, čtenářů, výpůjček, či jiný kvantifikovatelný projev zájmu o nabízené kulturní služby.

Nutno dodat, že ne všechna kulturní zařízení patřící do oblasti označované jako kulturní dědictví jsou šetřena specializovanými statistickými výkazy. Do statistického zjišťování tohoto druhu nejsou zahrnuty např. archivy, archeologická naleziště či obchod s mincemi, uměleckými předměty a starožitnostmi. Informace o této části kulturního dědictví jsou získávány z doplňkových zjišťování či z „plošných“ šetření ČSÚ. Obsahují proto zejména hodnotová data, která bývají výsledkem dopočtů a často i odborných odhadů (v případě obchodu z agregovaných položek s ne - kulturními odvětvími).

Možnost hodnocení v čase je nemálo ovlivněna tím, že od roku 1989, který pro hodnocení vývoje v minulém třicetiletém období byl výchozí, směrem k současnosti časové řady ukazatelů přibývají. Je tomu tak proto, že se některé ukazatele staly předmětem zájmu až v průběhu let, přestože jimi popisovaný jev existoval i v minulém období. Také docházelo k výraznějším metodickým nebo organizačním změnám a v jejich důsledku k problémům v porovnatelnosti dat.

2.1. Památkové objekty

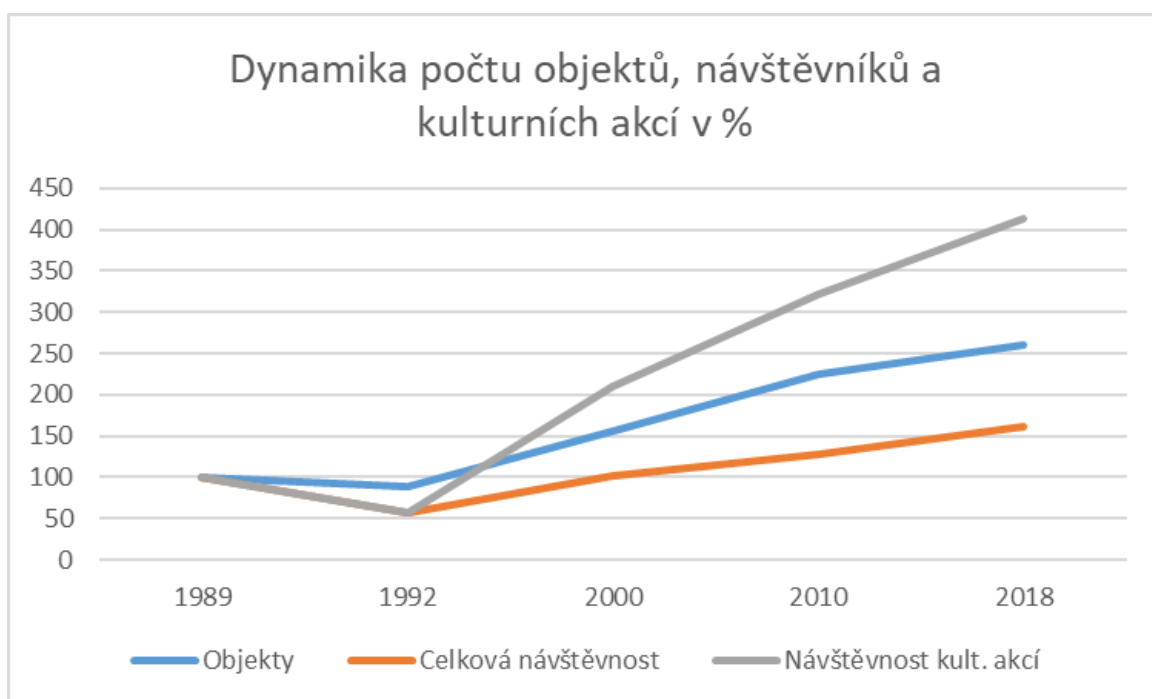
Co se památkových objektů týče, jsou cestou statistického zjišťování (výkazem Kult (MK) 17 - 01) získávány údaje o (samostatných) objektech zpřístupněných návštěvníkům za vstupné. Počet památkových objektů v průběhu sledovaných let (1989 – 2018) – v souvislosti s nápravou vlastnických vztahů a rozvojem tržní ekonomiky - vzrostl o téměř 160 % (tj. ročně průměrně o 3,3 %). O rozsahu změn vlastnické struktury svědčí skutečnost, že v roce 1995 (za který máme poprvé data o zřizovateli) bylo z celkového počtu památkových objektů ve státním vlastnictví 81,4 %, v soukromém 11 % a v církevním a jiném 7,6 %, tak koncem sledovaného období v roce 2018 se tyto podíly změnily na 67,6 %, 15,6 % a 16,8 %. V případě státního vlastnictví tedy došlo k poklesu váhy na celku o 13,8 procentního bodu, naopak soukromého vlastnictví se o 4,6 p. b. a vlastnictví církevního a jiného o 9,2 p. b. zvýšila.

Spolu s růstem celkového počtu památkových objektů vykazovaly podobnou tendenci i ostatní nabídkové ukazatele. V souladu se zvyšováním rozsahu a kvality služeb návštěvníkům vzrostl o více než 172 % (ročně o 3,5 %) počet zaměstnanců (přepočtený na plnou pracovní dobu). Nabídka kulturních služeb – poskytovaných nad rámec tradičních prohlídek objektů - se dynamicky rozšiřovala (průměrným ročním tempem 4,4 %). Od počátku sledovaného období se to týkalo zejména výstav, koncertů a dramatických vystoupení vycházejících z historie a významu daného objektu. V pozdějších letech se nabídka dodatečných služeb dále rozšířila o kulturní vložky při prohlídkách památkových objektů (průměrné roční zvýšení o 5,6 % od r. 1996) a o akce tradiční lidové kultury (ročně o 6,6 % od r. 2011).

Dynamicky se rozvíjejí nové služby poskytované návštěvníkům, které jsou založeny na využití výpočetní techniky a internetu. Od roku 2004, kdy se se daný ukazatel začal statisticky sledovat, se počet PC připojených na internet zvyšoval ročně průměrně o více než 14 %. O poznání pomaleji rostl počet titulů vydávaných periodických a neperiodických tisků (ročně průměrně o 4,2 % a 10,4 %).

V porovnání s dynamikou nabídkových ukazatelů se celkový počet návštěvníků, který je základním ukazatelem poptávky, zvyšoval pomaleji (ve sledovaném období průměrným ročním tempem 1,6 %). V letech 1990 – 1995 lze v dlouhodobé časové řadě ukazatele počtu návštěvníků pozorovat výrazný (zhruba 40 %) pokles dokládající tzv. návštěvnickou krizi v první polovině devadesátých let. Podobně tomu tak bylo i v případě muzeí a galerií (cca třiceti procentní pokles) a veřejných knihoven (zhruba dvaceti procentní pokles návštěvnosti). Ukazuje se, že výše uvedené (nové) kulturní služby byly pro veřejnost poměrně atraktivní a napomohly zmíněné potíže překonat. Počet jejich návštěvníků dynamicky rostl - ročně průměrně o 3,7 %.

Hodnotíme-li návštěvnost jakýchkoli kulturních zařízení, je třeba vycházet z faktu, že příslušné zjišťování je založeno na domácím pojetí, což znamená, že zahrnuje i návštěvníky ze zahraničí a je proto ovlivněno i vývojem cestovního ruchu. Pro hrubou představu o vlivu tohoto faktoru lze uvést, že počet zahraničních turistů se mezi roky 1989 a 2018 zvyšoval průměrným ročním tempem 4,5 %.

2.2. Muzea a galerie

Muzea a galerie (dále také jen „muzea“) jsou po dobu delší než půl století statisticky sledovány pomocí ročního výkazu KULT (MK) 14 – 01. V rámci výkazů statistické úlohy Kult patří zmíněný výkaz mezi nejobsáhlejší a tak je za tyto instituce k dispozici celkem bohatá a dlouhá časová řada dat naturálního charakteru. Jak již je výše uvedeno, od počátku v ní nejsou zastoupeny ekonomické údaje, které – podobně jako v případě jiných poskytovatelů kulturních služeb – začaly být systematicky sledovány až počínaje rokem 2009. Navíc je nutno dodat, že určitá část institucí, které se považují za muzea (cca 6 -7%) dle definice organizace ICOM² muzei nejsou a to zejména proto, že nesplňují podmínku vytváření muzejních sbírek, jejich ochrany a uchování. Z uvedeného je patrné, že i při vší snaze zpracovatelů i respondentů statistických dat nejsou výsledky statistických šetření nejen z tohoto, ale i mnoha jiných důvodů zcela věrným odrazem zkoumané reality. A to i přesto, že právě v případě muzeí a veřejných knihoven je zaznamenávána nejvyšší míra návratnosti výkazů od respondentů.

Po roce 1989 započaly v oblasti muzeí změny spočívající zejména v částečné dezintegraci (některé pobočky krajských a okresních muzeí se osamostatnily) a dále ve vzniku soukromých muzeí fyzických či právnických osob, občanských sdružení, církví atd. To vedlo k celkovému nárůstu počtu muzeí ze zhruba 200 institucí v roce 1990 na 477 v roce 2018. Dostupná statistická data o vlastnické struktuře sítě muzeí ukazují, že mezi roky 1995 a 2018 poklesl podíl muzeí ve státním vlastnictví z 85 % na 78%. Naopak zastoupení soukromých, církevních a jiných muzeí se zvýšilo (z 6 % na 12 % a z 9 % na 10 %). V porovnání s památkovými objekty byly však změny vlastnické struktury mírnější. Zatímco váha státního vlastnictví na celku poklesla o necelých 7 p. b., tak v případě soukromého vlastnictví se zvýšila o 6 p. b. a církevního a jiného vlastnictví o jen necelý 1 p. b. Stále však platí, že státní muzea, muzea zřizována kraji a dále muzea obcí představují podstatnou část muzejní sítě.

Z pohledu zaměření muzeí představují po roce 2000, kdy se ustálila jejich síť, nejpočetnější skupinu – se zhruba 47 % zastoupením – muzea všeobecná (vlastivědná), druhá v pořadí jsou muzea výtvarného umění (cca 11 %) a třetí ta, která se zaměřují na vědu a techniku (cca 8 %).

Také vývoj nejvýznamnějších nabídkových a poptávkových ukazatelů svědčí pomalejšími tempy růstu či poklesu o stabilnějších podmínkách činnosti muzeí v porovnání s památkovými objekty.

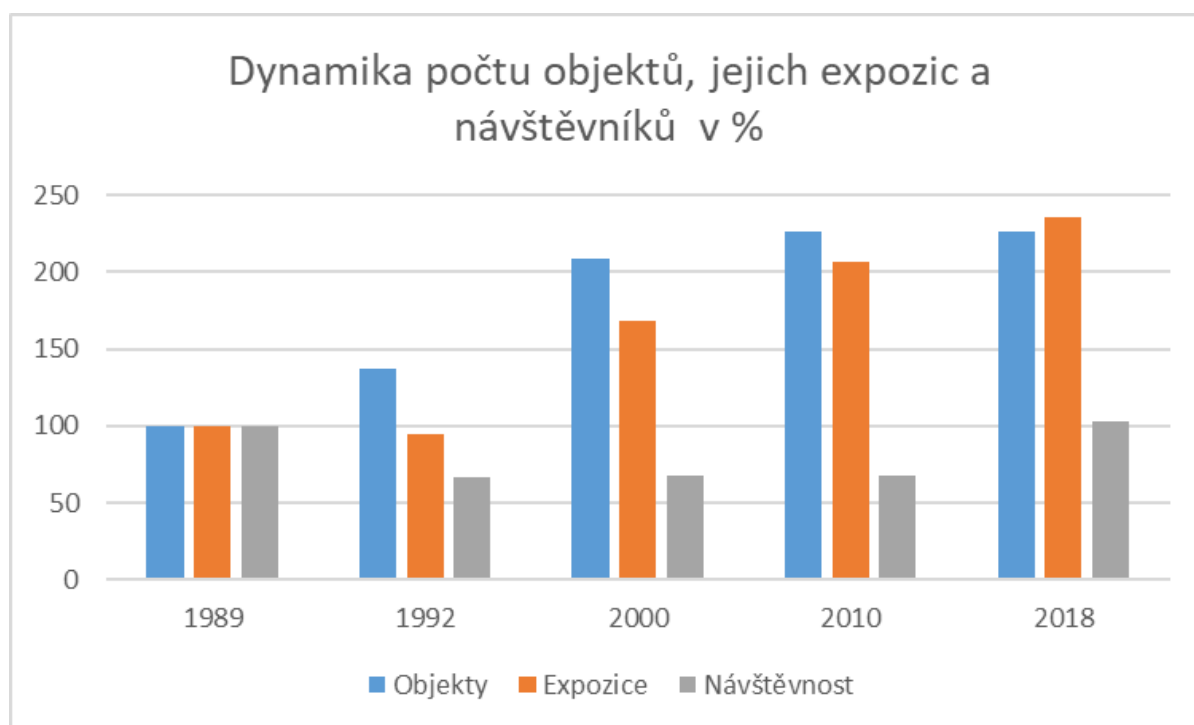
Počet muzeí a galerií se ve sledovaném období (1989 – 2018) zvýšil o 126 % (průměrně ročně o 2,9 %). Zaměstnanost v daném období vzrostla o 26,3 % (ročně průměrně o 0,8 %). Pokud hodnotíme celé období, tak mírně pomalejším tempem rostl počet odborných pracovníků, v jeho poslední části (2010 - 2018) však tempo růstu počtu odborných pracovníků již celkovou zaměstnanost převyšuje (průměrně ročně 1,1 % oproti 0,9 %). Počty dobrovolných pracovníků dlouhodobě stagnují v úrovni 1,5 až 2,0 tis. osob.

V rámci rozšiřování a zkvalitňování nabídky služeb výrazně vzrostla výstavní plocha muzeí (od r. 1996 průměrně ročně o 6,4 %), přitom se ještě rychleji rozšiřovala její část s bezbariérovým přístupem (od r. 2010 ročně o 12,5 %), která se blíží k 70 % z celkové výstavní plochy. Dynamice rozvoje muzejní sítě odpovídalo zvyšování počtu trvalých expozic (růst o 3 % ročně). Ačkoli se

² viz blíže F. Šebek, Muzea ČR v letech 2012 – 2014 ve světle statistiky. NIPOS, Praha 2015.

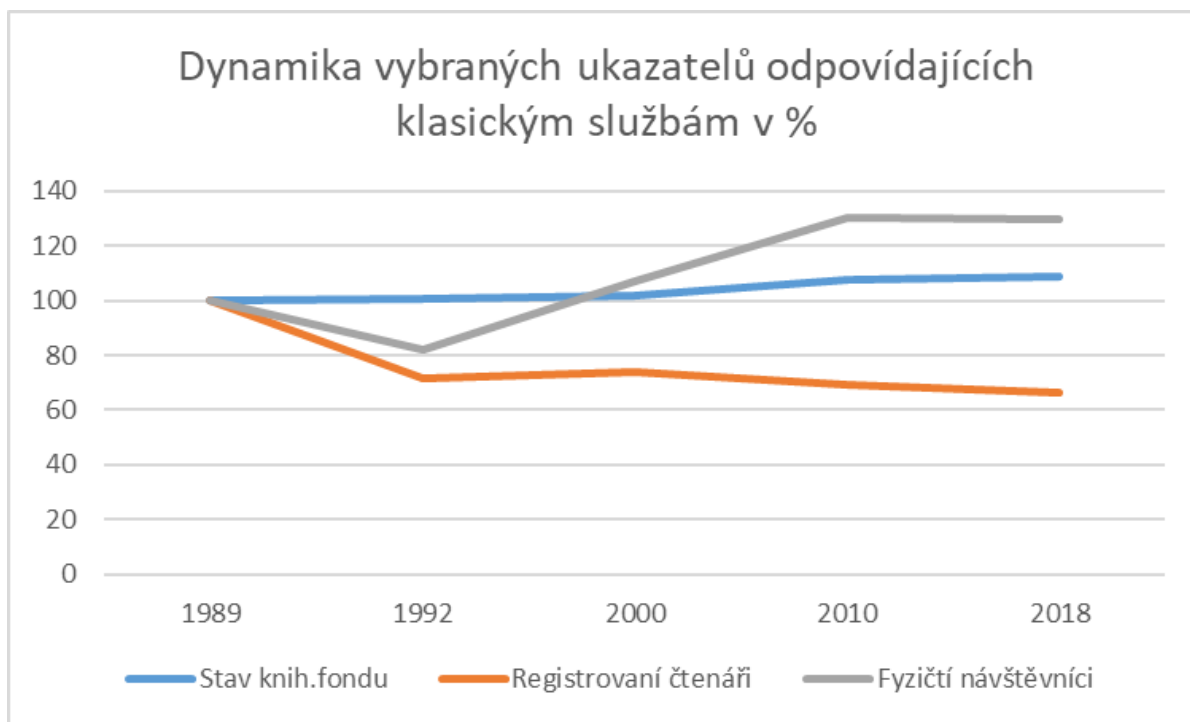
(dočasných) výstav pořádá zhruba dvojnásobně více, jejich počet v zásadě stagnoval. Mezi dalšími akcemi doplňkového charakteru se zvyšoval zejména počet pořádaných sympozií, konferencí a seminářů (od r. 2012 o 7,4 % ročně). Dynamicky narůstal také počet titulů vydaných neperiodických publikací (o 4,3 % ročně) a počet PC připojených na internet a určených pro veřejnost (ročně o 3,1 %).

Ukazatele na straně poptávky se vyvíjely mnohem pomaleji. Počet návštěvníků muzeí se z 13,8 mil. osob v roce 1989 zvýšil na téměř 14,3 mil. osob v roce 2018 (jen o 3,6 % za celé sledované období, což odpovídá průměrnému ročnímu růstu o 0,1 %). Rychleji se zvyšoval počet návštěvníků kulturně výchovných akcí (ročně o 2,7 %), které byly po roce 1989 redukovány a tematicky pozměněny a zejména počet účastníků sympozií, konferencí a seminářů (po r. 2010 ročně o 4,3 %). Zatímco je poptávka ze strany tuzemských návštěvníků v nemalé míře nasycena, počet návštěvníků – cizinců v roce 2018 dosáhl 18 % z celkového počtu. Po roce 2013 se rychle zvyšoval (ročně o 7,8 %) a byl také příčinou poklesu váhy návštěvníků se sníženým vstupným na jejich celkovém počtu (z 30,6 % v roce 2013 o 3,8 p. b. ke konci sledovaného období).

2.3. Veřejné knihovny

Veřejné knihovny jsou statisticky sledovány pomocí ročního výkazu Kult (MK) 12 - 01. S více než pěti tisíci objekty jsou nejrozšířenějšími poskytovateli kulturních služeb. Stalo se tak v návaznosti na uplatnění zákona č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních, podle kterého - s cílem „doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva“- byly již před sto lety zřizovány knihovny ve všech obcích. Ve sledovaném období od r. 1989 počet těchto institucí poklesl z důvodu slučování a rušení knihoven, které byly dlouhodobě uzavřeny (z počtu 5 761 na 5 317, tj. o 7,7 %). V tomto údaji jsou zahrnuty též krajské a základní knihovny s profesionálními a neprofesionálními pracovníky, Národní knihovna, Moravská zemská knihovna a Knihovna pro nevidomé. I přes uvedený číselný pokles lze služeb knihoven využívat zhruba v 80 % obcí.

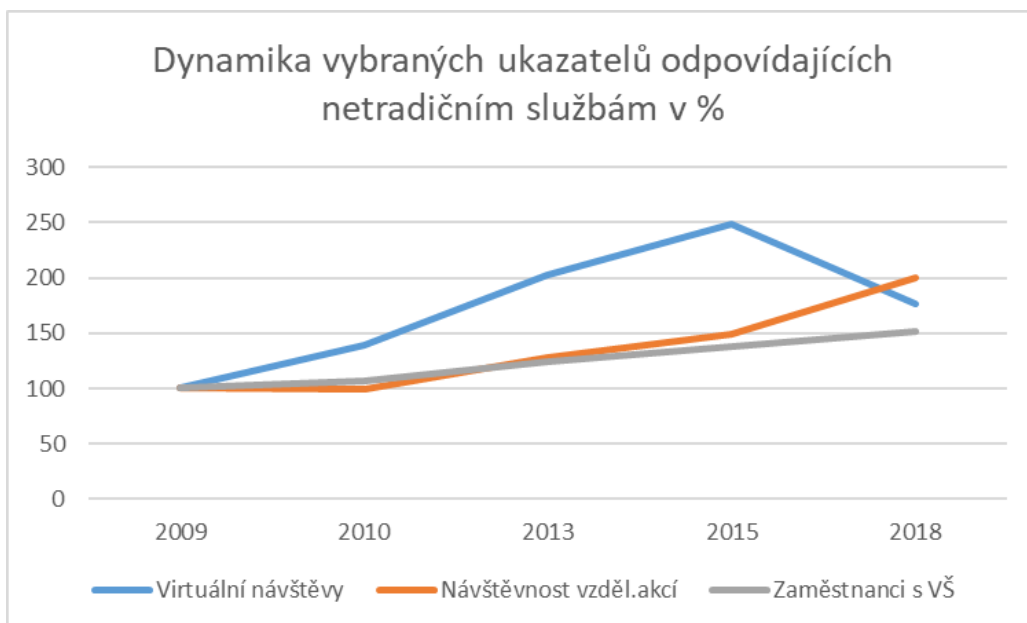

Postupem času, zejména pak s počátkem tohoto století, proběhly v činnosti knihoven nemalé změny. Dobře je dokládá vývoj počtu registrovaných čtenářů (půjčování knih a využívání studoven bylo dle uvedeného zákona podstatou činnosti obecních knihoven). Zatímco jich ještě v roce 1989 bylo téměř 2 062 tis., po roce 2000 se jejich počet pohyboval kolem 1 500 tis. a do roku 2018 se snížil na 1 373 tis. (tj. o celou třetinu).

Kvalitativní změny v činnosti knihoven ve sledovaném období ukazuje vývoj počtu jejich zaměstnanců. Zatímco se celkový (přepočtený) počet zaměstnanců o téměř 6 % snížil, počet odborných pracovníků – vysokoškoláků o 273 % (tj. průměrně o 4,6% ročně) vzrostl. Mírněji se zvýšil také počet středoškoláků a dobrovolných pracovníků knihoven.

V souladu s uvedeným trendem se měnila a značně rozšířila i nabídka služeb knihoven, které vycházejí vstříc potřebám veřejnosti. Při celkovém poklesu počtu výpůjček (o 28 %) se zvyšoval počet kulturně výchovných a vzdělávacích akcí pořádaných knihovnami (od r. 2010 o 2,2 % a 8,9 % ročně) a ještě rychleji počet jejich účastníků (ročně o 5,5 % a 9,2 %). Změny se nevyhnuly ani vlastním výstupům knihoven, snížil se počet titulů vydávaných periodických i neperiodických tisků a naopak vzrostl počet titulů audio děl. Roste zájem veřejnosti o využívání elektronických dokumentů, zejména v rámci služby stahování a zobrazování digitálních dokumentů. V současné době je v knihovnách zhruba 10 tis. PC určených pro potřeby veřejnosti napojených na internet (ještě v roce 2000 jich bylo jen 1,1 tis.). Nutno dodat, že v posledních zhruba 5 letech, v souvislosti s rostoucím vybavením domácností internetem, začíná zájem o využití této služby v knihovnách klesat.

Přeměny ve struktuře činnosti ovlivňují také význam základního ukazatele poptávky po kulturních službách, kterým je tradičně počet návštěvníků. Tuto skutečnost je nutno vzít v úvahu při hodnocení vývoje aktivit knihoven popř. i jiných poskytovatelů kulturních služeb. Zatímco (fyzická) návštěvnost knihoven v daném období vzrostla o 29 % (ročně průměrně o 0,9 %), tak virtuální návštěvnost online služeb knihoven se od roku 2009, kdy začala být sledována, zvýšila o 77 % (což odpovídá ročnímu průměrnému nárůstu o 6,5 %). Již v roce 2011 překonala tato „nová forma“ návštěvnosti formu tradiční (o více než 5 mil. návštěv).

3. Vývoj kulturního dědictví z pohledu hodnotových údajů

Ekonomický přístup k hodnocení kultury je poměrně nový. V souladu s úkolem vyplývajícím z usnesení vlády ČR č. 1452 z r. 2008 o Státní kulturní politice na léta 2009 – 2014 se poprvé začal (za referenční rok 2009) zpracovávat tzv. **satelitní účet kultury**. V této souvislosti byla šetření KULT (NIPOS i ČSÚ) obohacena o potřebné ekonomické ukazatele. Od počátku se ukazovalo problematickým jasné vymezení sektoru kultury. Prvý pokus vztahující se k referenčnímu roku 2009 byl dalším roce - v návaznosti na výsledky projektu Eurostatu zvaného ESSnet Culture – opuštěn a do kultury bylo zařazeno několik dalších aktivit. Došlo tak – alespoň pro účely zpracování satelitního účtu kultury – k přijetí jednotné „evropské definice kultury“, což je pro budoucí mezinárodní srovnatelnost dat nespornou výhodou. Na druhé straně nejsou z tohoto důvodu výsledky účtu za rok 2009 plně srovnatelné s výsledky za pozdější období. Další příčinou zkrácení disponibilní časové řady dat je i ta skutečnost, že údaje potřebné k sestavení satelitního účtu kultury – zejména z národního účetnictví – jsou k dispozici poměrně pozdě a tak nebyl účet za referenční rok 2018 doposud, tj. v době zpracování této analýzy, sestaven. K hodnocení nám proto zůstává pouze osmileté období let 2010 - 2017.

3.1. Kulturní dědictví jako součást kulturního sektoru

Oblast kulturního dědictví (vymezená klasifikací CZ NACE: 91.01, 02, 03 a částečně 47.78, 79) je jednou z devíti oblastí spadajících do sektoru kultury.³

Ekonomické hodnocení vývoje kultury vychází z výsledků zmíněného satelitního účtu kultury, mezi jehož významné úkoly patří kvantifikace **finančních zdrojů** do kultury vstupujících. Rozsah společenské podpory kultury vyjadřují vynakládané veřejné výdaje, které bývají z velké části cíleně zaměřeny na vybrané kulturní oblasti. V průběhu hodnocených let 2010 – 2017

³ viz blíže Systém účtů kultury. NIPOS, Praha 2017 (str. 8 a 9).

veřejné výdaje do kultury v zásadě stagnovaly v úrovni mezi 34 až 36 mld. Kč. Více než třetina z nich (mezi 12 a 15 mld. Kč, tj. průměrně cca 37 %) směřovala do kulturního dědictví (viz přílohou tab. č. 1). Jejich podíl v celkových zdrojích této oblasti kultury však postupně klesal a to téměř ze 70 % v roce 2010 na 59,5 % v roce 2017. Snížil se také podíl prostředků plynoucích od domácností (vstupné, čtenářské poplatky, nákupy občerstvení a upomínkových předmětů apod.) a to z 17,4 % na 15,5 %. Mezi důvody zřejmě patří skutečnost, že maximalizace příjmů ze vstupného není – s ohledem na kulturně vzdělávací poslání institucí kulturního dědictví – sledovaným cílem. Dokládají to i data o podílu návštěvníků hradících snížené vstupné. Zatímco jich v případě muzeí bylo v roce 2010 více než 63 %, tak v roce 2017 ještě o jeden procentní bod více.

Naopak vzrostl podíl podnikové sféry vč. neziskových institucí na tvorbě finančních zdrojů v kulturním dědictví a to z 11,4 % na 24,7 % (příjmy kulturních institucí za poskytnuté služby, navýšení stavů úvěrů a půjček, vlastní vklady). Jak ukazuje níže uvedená textová tab. č. 1, při stagnaci podílu veřejných zdrojů vstupujících do sektoru kultury se mezi roky 2010 a 2017 zvýšil podíl části zdrojů přicházejících od domácností (o 28,8 %) a naopak poklesl podíl zdrojů z podnikové sféry (o 7,8 %). Bylo tomu tak zejména v důsledku snížení příjmů kulturních institucí z jiných sektorů než od domácností (viz přílohou tab. č. 2). Projevilo se to zejména v tisku, do kterého vstupují finanční prostředky domácností nákupem knih, novin a časopisů. Naopak v kulturním dědictví se struktura finančních zdrojů vyvíjela opačným směrem. Při poklesu podílu zdrojů od domácností vzrostl podíl zdrojů z podnikové sféry (viz zmíněná textová tab. č. 1).

Tab. č. 1 **Vývoj struktury finančních zdrojů ve vybraných oblastech kultury v %**

Oblast	2010			2017			Index 2017/2010 v %		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Kulturní dědictví	69,9	17,4	11,4	59,5	15,5	24,7	85,1	89,1	216,7
Interpretační umění	48,3	17,9	32,7	40,7	23,1	69,7	84,3	129,1	213,1
Tisk	0,1	26,2	73,6	0,1	35,2	64,6	100,0	134,4	87,8
Audioviz. média	3,2	37,3	59,4	4,7	45,8	46,3	146,9	122,8	77,9
Kultura celkem	14,1	15,3	70,5	14,2	19,7	65,4	100,7	128,8	92,8

A – veřejné zdroje

B – zdroje domácností

C – zdroje podnikové

Pozn.: Dopočet podílů zdrojů do celkových 100 % připadá na zdroje ze zahraničí.

Ve **finančním hospodaření** dosáhla oblast kulturního dědictví ve sledovaném období - v rámci celého kulturního sektoru – nadprůměrně příznivých výsledků (viz přílohou tab. č. 1). I přes stagnaci rozsahu veřejné podpory se dynamicky zvyšovaly celkové příjmy (ročně průměrně o 6,9 %) a ještě rychleji tržby za vlastní výkony (o 8,1 %). Naproti tomu se celkové výdaje

zvyšovaly nižším tempem (6,3 %) a tak se od roku 2013 i v kulturním dědictví začal vytvářet zisk. Zvýšil se také stupeň soběstačnosti (relace tržeb za vlastní výkony a celkových výdajů v %), který se od roku 2012 pohybuje kolem padesátiprocentní úrovně. Výše tohoto ukazatele však jasně dokládá, že kulturní dědictví se bez podpory z veřejných zdrojů – i přes zmíněné příznivé tendence v hospodaření – rozvíjet nemůže.

Kladné hodnocení se týká také **vývoje zaměstnanosti**. Počet zaměstnanců se zvyšoval průměrně ročně o 2 % a v zásadě odpovídal nadprůměrnému nárůstu návštěvnosti objektů a institucí kulturního dědictví. V porovnání s rostoucím počtem zaměstnanců se rychleji zvyšovala celková zaměstnanost, která ve stále větší míře překračovala (přepočtený) počet zaměstnanců v pracovním poměru (v roce 2011 o 21 % a v roce 2017 o téměř 34 %).

Vážným dlouhodobým problémem je zejména **nízká průměrná mzda**. V porovnání s průměrnou mzdou v Kultuře byla v roce 2017 nižší o více než 14 %. Je tomu tak přesto, že ve sledovaném období - oproti ní - rostla mírně rychleji (průměrně ročně o 2,8 % oproti 2,3 %). Neporovnatelně více zaostává tempo růstu průměrné mzdy v kulturním dědictví za dynamikou produktivity práce propočtené z HPH (průměrný roční nárůst o 2,8 % oproti 12,0 %). Co se produktivity z HPH týče, nutno dodat že i přes významné zvýšení ve sledovaném období dosahuje její výše v kulturním dědictví jen 49 % úrovně produktivity celé kultury (v roce 2010 to bylo pouze 28,4 %). Váha oblasti na celkové HPH vytvořené v Kultuře se však významně zvýšila (z 5,4 % na 10,4 % tj. o 5 procentních bodů).

V návaznosti na stagnaci investiční podpory z veřejných zdrojů se ne zcela příznivě vyvíjely **investiční výdaje**, ve sledovaném období se průměrně ročně o 3,5 % snižovaly.

Co se týče **salda zahraničního obchodu**, byl ve sféře kulturního dědictví každoročně zaznamenán schodek dosahovaný zejména v rámci obchodní výměny se zeměmi EU. Předmětem zahraničního obchodu se zbožím byly sbírky a sběratelské předměty, mince (vyjma platných a zlatých) a poštovní známky, kolky či otisky poštovních razítek. V rámci služeb se obchodní výměna týkala zejména činnosti archivů, muzeí a galerií a knihoven.

Porovnání s ostatními oblastmi vyznívá pro kulturní dědictví velmi příznivě. Jak je z údajů uvedených v přílohových tabulkách č. 1 a č. 2 (viz 9. a 10. sl. obou tabulek s daty z let 2010 a 2017) zřejmé, základní ekonomické ukazatele se v kulturním dědictví vyvíjely dynamičtěji. Týkalo se to jak finančních ukazatelů jako jsou celkové příjmy, tržby za vlastní výkony, stupeň soběstačnosti, tak i počtu zaměstnanců a průměrné mzdy, dále návštěvnosti a konečně i dynamiky růstu hrubé přidané hodnoty.

Období let 2010 – 2017 jistě nelze z pohledu hospodářských podmínek považovat za homogenní. Bylo poznamenáno krizovým poklesem, který dosáhl svého minima v letech 2012 - 2013. Jak již bylo prokázáno,⁴ do kultury dorazily krizové projevy po roce 2008 opožděně a byly provázeny mírnějšími dopady v porovnání s ostatními odvětvími. Útlum hospodářské aktivity zasáhl nejvíce tržně orientované sektory (tisk a kreativní průmysly). V mnohem menší míře interpretační a výtvarné umění a také audiovizuální média. **Oblast kulturního dědictví zůstala v zásadě krizí nedotčena**, a lze ji proto charakterizovat jako sektor, který plní v období

⁴ viz blíže Vyhodnocení časové řady výsledků satelitního účtu kultury ČR za období let 2010 – 2015 (str. 22 a 46). NIPOS, Praha 2017.

hospodářských výkyvů stabilizační roli. Možno říci, že kulturní dědictví krizí prošlo lépe než kultura jako celek a ta – podobně - lépe než ostatní odvětví ekonomiky.

Rozdílné dopady krizových projevů na kulturu jako celek a na oblast kulturního dědictví jsou patrné opět z porovnání tabulek č. 1 a č. 2 (sl. 11 a 12 – data z let 2010 a 2013). Dynamika ukazatelů finančního hospodaření přepočtena do ročních průměrů kultury jako celku – na rozdíl od údajů za kulturní dědictví - nabírá záporných hodnot. Konečně, jak ukazují poslední dva sloupce uvedených tabulek také v období po překonání krize (2014-2017) byla dynamika převážné části ekonomických ukazatelů v kulturním dědictví vyšší než v ostatních oblastech kultury. Týkalo se to celkových příjmů, tržeb za vlastní výkony, ziskové marže, zvýšení průměrné mzdy a konečně také růstu HPH a podílu kulturního dědictví na jejím celoodvětvovém objemu.

3.2. Nejvýznamnější poskytovatelé služeb v kulturním dědictví

Jak je z výše uvedeno textu zřejmé, nejvýznamnějšími poskytovateli služeb v rámci kulturního dědictví jsou **památkové objekty, muzea a galerie a knihovny**. O těchto poskytovatelích jsou ze statistických šetření k dispozici jak naturální, tak i (od roku 2009) hodnotová data. K vyjmenovaným poskytovatelům lze částečně zařadit také **archivy**.

V jejich případě jsou k dispozici jen hodnotové údaje a to ještě v méně věrohodné úrovni, protože pocházejí z doplňkových zjišťování a nikoli z rutinního statistického šetření.

Ještě vážnější problém „informační nouze“ provází hodnocení ostatních poskytovatelů v této oblasti, kteří působí zejména v oblasti maloobchodu s uměleckými předměty, starožitnostmi, známkami, mincemi apod. Potřebná data jsou získávána z výběrového šetření ČSÚ. Jejich úroveň je však nepříznivě ovlivněna nejen skutečností, že výběrový soubor respondentů je poměrně omezený, ale i tím, že data spadající do kulturního dědictví jsou agregována s údaji vypovídajícími o jiných (ne – kulturních) odvětvích maloobchodu. Nezbyvá, než získávat potřebné informace různými postupy kvalifikovaných odhadů. Tato skutečnost nemůže neovlivnit věrohodnost údajů nejen o těchto poskytovatelích, ale odvozeně i o celé oblasti kulturního dědictví.

Mezi základními poskytovateli služeb v oblasti kulturního dědictví, jejichž **finanční zdroje** ve sledovaném období o více než 30 % vzrostly, jsou jak ve výši zdrojů, tak i v jejich dynamice v čase nemalé rozdíly. Jak je patrné z přílohových tabulek č. 3 až č. 6 největší částky zdrojů vstupovaly do muzeí, knihoven dále památkových objektů a konečně archivů. Nejvyšší dynamiky ve sledovaných letech dosáhly v případě archivů (ročně průměrně 10,9 %), jejichž počet se však v důsledku vzniku nových soukromých archivů více než zdvojnásobil. Další v pořadí byla muzea (4,2 %), památkové objekty (3,5 %) a knihovny (1,9 %) představující v zásadě stejný počet poskytovatelů služeb po celé období.

Porovnávání úrovně hospodaření základních poskytovatelů služeb, tj. památkových objektů, muzeí a galerií, veřejných knihoven a archivů (dále také „**PMKA**“) v rámci kulturního dědictví není snadnou záležitostí. Každý z nich byl založen za rozdílných okolností a plní jiný účel. Souhrnně o nich platí (snad až na výjimky, kdy se nacházejí v soukromém vlastnictví), že jejich posláním není dosahování zisku. Pokud bychom odhlédli od zmíněných okolností, lze říci (viz přílohové tabulky č. 3 až 6), že ekonomicky nejlépe si ve sledovaném období vedly památkové

objekty, které vykazují poměrně vysoký stupeň soběstačnosti (70,3 % v roce 2017 %) a také výši ziskové marže – 7,3 % (relace zisku po zdanění a tržeb za vlastní výkony v %). Příznivý vývoj hospodaření vykázaly také muzea a galerie, v jejichž případě se úroveň obou ukazatelů v průběhu hodnoceného období zvyšovala (až na 23,8 % a 7,4 %). V této souvislosti stojí za zmínku, že zatímco se v případě muzeí podíl návštěvníků platících celé vstupné mezi roky 2010 a 2017 zvýšil z 33,4 % jen na 33,8 %, tak v případě památek vzrostl (z vyššího výchozího stavu 48,9 %) o mnohem více - téměř 5 procentních bodů.

Knihovny a archivy hospodařily po celé sledované období se ztrátou a stupeň jejich soběstačnosti nepřekročil úroveň 10 %. Přesto lze spatřovat v činnosti těchto institucí nemalý rozdíl. Zatímco veřejné knihovny vykazují poměrně stabilizované ekonomické výsledky bez nadměrně vysokých nárůstů či poklesů úrovně základních ukazatelů, v případě archivů tomu tak není. Jejich soubor ještě není ustálený, spolu s archivy ve vlastnictví státu či různých veřejných institucí je jich i několik desítek soukromých (dle zák. č. 499/2004 Sb.).

Z výše uvedeného odvětvového vymezení kulturního dědictví je zřejmé, že tato kulturní **oblast je složena ze dvou částí**. Spolu s památkovými objekty, muzei a galeriemi, veřejnými knihovnami a archivy do ní také patří některé maloobchodní organizace (část tříd 47.78 a 47.79 CZ NACE). Zajišťují prodej nového i použitého zboží (suvenýry, rukodělné výrobky, poštovní známky, mince, činnost komerčních uměleckých galerií, použité knihy, starožitnosti, apod.). Z vlastnického pohledu je významné, že na rozdíl od PMKA jsou v zásadě v soukromém vlastnictví.

Zmíněné **maloobchodní organizace** (dále také „kulturní maloobchod“) jsou samozřejmě také zahrnuty do ukazatelů obsažených v přílohové tab. č. 1 charakterizující vývoj celého kulturního dědictví. K posouzení váhy obou částí kulturního dědictví na ukazatelích za celou oblast jsou v níže uvedené textové tab. č. 2 zaznamenány procentní podíly PMKA na úrovni celkových ukazatelů za vybraná léta 2010, 2013 a 2017. Důpočet do sta procent představuje podíl kulturního maloobchodu.

Tab. č. 2 **Podíl PMKA na úrovni ukazatelů kulturního dědictví v %**

UKAZATEL	2010	2013	2017	Index 2017/2010 v %
Celkové fin. zdroje	53,5	58,3	75,2	140,6
Celkové příjmy	76,9	64,4	67,9	88,3
Tržby za vlast. výkony	36,7	31,8	36,3	98,9
Celkové výdaje	79,1	66,8	69,7	88,1
Mezispotřeba	89,3	79,2	78,3	87,7
Přepočtený počet zaměstnanců	90,9	89,9	91,3	100,4
Výdaje na investice	96,9	93,4	88,2	91,0

Další textová tabulka obsahuje data o vývoji základních ekonomických ukazatelů za PMKA a kulturní maloobchod. Jsou z ní zřejmé **značné rozdíly v úrovni hospodaření obou částí oblasti kulturního dědictví**.

**Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů PMKA
a kulturního maloobchodu**

Tab. č. 3

v tis. Kč

Ukazatel	2010		2013		2017		Index 2017/2010	
	PMKA	KMo	PMKA	KMo	PMKA	KMo	PMKA	KMo
Produktivita práce z vlastních výkonů	146,8	2 528,0	166,9	3 201,5	217,7	3 883,7	148,3	153,6
Hospodářský výsledek	-507,6	220,1	-337,9	441,8	-152,2	474,4	x	215,5
Přepočtený počet zaměstnanců v os.	14 876	1 487	16 230	1 579	17 090	1 682	114,9	113,1
Hrubá měsíční mzda v Kč	19 997	17 243	19 803	17 552	24 312	17 564	121,6	102,0
Výdaje na investice	2 819,2	89,2	1 753,6	122,3	1 998,8	267,2	70,9	299,6
Stupeň soběstačnosti v %	20,6	133,9	24,3	105,0	25,9	104,7	125,7	78,2

Z porovnání dat obsažených ve výše zmíněných tabulkách lze odvodit několik poznatků, které upřesňují pohled na oblast kulturního dědictví:

- Více než 75 % finančních zdrojů vstupuje do PMKA, s ohledem na minimální účast cizích prostředků (dotace apod.) využívá kulturní maloobchod méně než 25 % z celkových zdrojů kulturního dědictví.
- Zatímco se v kulturním dědictví jako celku pohybuje stupeň soběstačnosti kolem 50 %, tak v případě PMKA maximálně na úrovni 26 % (v roce 2010 to bylo jen 20,6 %). Tento údaj svědčí o existenčním významu veřejné podpory tradiční kultury v rámci kulturního dědictví.
- S ohledem na skutečnost, že výše ztráty knihoven a archivů vždy převýšila dosažený zisk památek a muzeí nelze za celou skupinu poskytovatelů vyčíslit ziskovou marži.
- PMKA mají vysoký podíl na celkových výdajích, příjmech a zejména na mezispotřebě a zároveň velmi nízký podíl na tržbách za vlastní výkony.
- PMKA mají vysoký podíl na celkovém počtu zaměstnanců v kulturním dědictví a dosahují vyšší průměrné měsíční mzdy než organizace kulturního maloobchodu.
- Z předchozího vyplývá, že PMKA dosahují v porovnání s kulturním maloobchodem mnohem nižší produktivity (podle orientačního propočtu v případě hrubé přidané hodnoty jen asi šestinové).
- Na vysokém přírůstku hrubé přidané hodnoty v kulturním dědictví ve sledovaných letech se zhruba ze 48 % podílel kulturní maloobchod (přestože na počtu zaměstnanců jen z 9 %).
- Kulturní maloobchod dosáhl koncem sledovaného období stupně soběstačnosti ve výši 104,6 % a ziskové marže 5,7 % (to jsou v rámci sektoru kultury data srovnatelná s oblastí tisku či s kreativními průmysly).
- Vzhledem k uvedeným výsledkům lze – v porovnání s PMKA představující tradiční část – kulturní maloobchod považovat za tržní část oblasti kulturního dědictví.

4. Závěry

Statistické postižení kulturních jevů má nemalé těžkosti a svá specifika. Souvisejí jak se složitostí zkoumaného objektu, tak i s jeho postavením v rámci ekonomiky jako celku a z toho vycházejícími přístupy k jeho poznávání. Výsledným vlivem uvedených okolností je nedostatek datových zdrojů, jejich nevhodná struktura, rozdílná úroveň věrohodnosti apod. Nicméně, i přes uvedené problémy **lze základní poznatky získané analýzou disponibilních dat označit za dostatečně věrohodné.**

Naturální pohled na vývoj kulturního dědictví v předcházejících třiceti letech ukazuje, že po roce 1989 docházelo – spolu s projevy tzv. návštěvnické krize z první poloviny devadesátých let způsobené hlubokými společensko-ekonomickými změnami – ke změně vlastnické struktury poskytovatelů služeb (památkové objekty, muzea, archivy). Vznikaly subjekty v jiných než státních formách vlastnictví (v soukromém, občanských sdružení, církevním apod.). Zejména v případě muzeí se projevil také tendence decentralizace formou osamostatňování jejich poboček. Ve sledovaném období se zvyšoval počet poskytovatelů služeb (vyjma knihoven), plocha jejich objektů (zejména s bezbariérovým přístupem) a rozšiřovala se nabídka služeb (kulturní a vzdělávací akce, digitalizace dokumentů a sbírek, stahování a zobrazování elektronických dokumentů, využití internetu atd.).

Zvláště výrazně tyto změny ovlivnily aktivity veřejných knihoven, které jsou nejrozšířenějšími poskytovateli kulturních služeb a v současné době mají mnohem širší poslání, než tomu bylo v minulosti. Pokles rozsahu tradičních služeb spočívajících v půjčování knih a rozšíření nových služeb vedl ke stagnaci fyzické návštěvnosti a k jejímu převýšení návštěvností virtuální.

V souhrnném pohledu na **třicetiletý vývoj** různých druhů poskytovatelů služeb kulturního dědictví je zřejmá **nejvyšší dynamika základních ukazatelů v případě památek a s určitým odstupem muzeí**. Dlouhodobě stabilní síť veřejných knihoven prochází vnitřními strukturálními změnami svých aktivit.

O archivech, v jejichž případě je nedostatek dat nejhlubší, lze říci, že procházejí rychlým vývojem s doposud nevyprofilovanou výslednou podobou.

Kratší (osmiletý) hodnotový pohled na vývoj oblasti kulturního dědictví ukazuje, že celkový roční objem použitých finančních zdrojů dlouhodobě stagnuje. V jejich rámci se snižuje zastoupení veřejných zdrojů (představujících cca třetinu zdrojů vstupujících do kultury) a zdrojů z domácností a naopak roste váha zdrojů z podnikové sféry.

V oblasti finančního hospodaření dosáhlo kulturní dědictví - v rámci kultury jako celku - **nadprůměrných výsledků**. Souhrn ostatních kulturních odvětví předstihlo v dynamice tvorby zisku, stupně soběstačnosti, růstu počtu zaměstnanců i průměrné měsíční mzdy (přestože za absolutní úrovní „celokulturní“ průměrné mzdy zaostává).

Souhrnným projevem uvedených výsledků je postupné zvyšování podílu kulturního dědictví na výši HPH v kultuře jako celku.

Příznivé hospodářské výsledky kulturního dědictví nenarušila ani krize, která se dotkla i kultury, i když v mírnějších projevech a s časovým posunem (v letech 2012 - 2013). Lze proto říci, že **kulturní dědictví** (podobně jako některé další části tradiční kultury) **plnilo v nejistých letech hospodářských poklesů stabilizační úlohu**. Jak se ukázalo, v letech krize byla poptávka po statcích a službách tradiční kultury – směrem dolů – nepružná.

Porovnání výsledků hospodaření základních poskytovatelů služeb v kulturním dědictví – PMKA, ukazuje na **nemalé rozdíly související s jejich odlišným posláním**. Nejlepších výsledků v období let 2010 – 2017 dosáhly památkové objekty (poměrně vysoký stupeň soběstačnosti i ziskové marže), příznivě se vyvíjelo také hospodaření muzeí a galerií.

Z ekonomického pohledu je činnost veřejných knihoven (podobně i muzeí) charakterizována stabilizovaným průběhem, zatímco v případě archivů jsou patrné projevy poměrně rychlých změn svědčící o neustálené etapě vývoje. Hospodaření knihoven a archivů obvykle končilo se ztrátou a bylo charakterizováno velmi nízkým stupněm soběstačnosti. Jejich ekonomické výsledky naznačují nižší úroveň „zhodnocení“ služeb poskytovaných veřejnosti v porovnání s památkovými objekty i s muzei.

Podobně jako v celém kulturním sektoru, tak i **v kulturním dědictví lze rozlišit dvě oddělené sféry hospodaření – tradiční** představující skupinu PMKA a **tržně orientovanou** zahrnující kulturní maloobchod. Prvá – i přes vyšší úroveň spotřebovaných finančních a pracovních zdrojů - dosahuje nižších hospodářských výsledků (zisku, stupně soběstačnosti, produktivity, dynamiky investic).

Příčiny spočívají v poslání tradičních poskytovatelů služeb kulturního dědictví, kterým je – spolu s uchováním kulturních hodnot vytvořených v nemalé části generacemi minulými pro budoucí – kulturní, osvětová a vzdělávací činnost pro generace současníků.

Pohled na ekonomické postavení tradiční (netržní) části kulturního dědictví zahrnující mimo jiné údaj o velmi nízkém stupni soběstačnosti (v roce 2017 jen necelých 26 %) **zvýrazňuje potřebu veřejných výdajů, které pro ni** – i přes poměrně příznivé výsledky dosažené v předcházejícím třicetiletém období – mají bez nadsázky existenční význam.

Tabulková příloha:

Tabulka 1 Vývoj základních ekonomických ukazatelů v letech 2010 – 2017 v kulturním dědictví

v mil. Kč

Ukazatel	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 - 2017 v %	Index 2013 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 - 2013 v %	Index 2017 /2013 v %	Prům. roč. tempo 2013 - 17 v %
Celkové zdroje	21 972	18 297	23 722	18 993	21 381	19 437	19 624	20 769	94,5	-0,8	86,4	-4,8	109,4	2,3
z toho: veřejné rozpočty	15 353	12 405	13 398	12 491	13 608	12 485	11 642	12 354	80,5	-3,1	81,4	-6,6	98,9	-0,3
domácnosti	3 813	2 607	3 063	2 366	2 628	2 758	3 071	3 219	84,4	-2,4	62,1	-14,7	136,1	8,0
podniky a NI	2 506	3 136	7 053	3 883	5 081	3 694	4 767	5 135	204,9	10,8	154,9	15,7	132,2	7,2
Příjmy (výnosy)	13 137	13 993	16 486	16 773	17 561	18 604	19 677	20 933	159,3	6,9	127,7	8,5	124,8	5,7
z toho: za vlast. výkony	5 943	6 370	8 603	8 522	8 433	9 326	9 934	10 252	172,5	8,1	143,4	12,8	120,3	4,7
Výdaje (náklady)	13 424	14 007	16 967	16 679	16 248	18 528	19 412	20 611	153,5	6,3	124,2	7,5	123,6	5,4
z toho: mezispotřeba	4 453	3 738	10 206	5 002	5 062	5 617	6 070	6 520	146,4	5,6	112,3	3,9	130,3	6,8
Stupeň soběst. v %	44,3	21,6	50,7	51,1	51,9	50,3	51,2	49,7	112,2	1,7	115,3	4,9	97,3	-0,7
Zisková marže v %	x	x	x	0,6	12,6	6,0	1,5	1,4	x	x	x	x	233,3	23,6
Počet zaměstnanců (pře- počtený) v os.	16 363	17 545	17 664	18 046	17 343	18 951	18 427	18 722	114,4	1,9	110,3	3,3	103,7	0,9
Celk. zaměstnanost v os.	.	21 316	23 886	26 877	23 728	20 616	24 126	25 076	x	x	x	x	93,3	-1,7

v mil. Kč

Ukazatel	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 - 2017 v %	Index 2013 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 - 2013 v %	Index 2017 /2013 v %	Prům. roč. tempo 2013 - 17 v %
z toho: v povolání kult. charakteru v os.	.	7 847	8 471	12 806	10 605	8 546	10 867	10 988	x	x	x	x	85,8	-3,8
Hrubá průměrná měsíční mzda v Kč	19 541	17 879	16 752	19 092	19 893	21 363	22 066	23 708	121,3	2,8	97,7	-0,8	124,2	5,6
Investiční výdaje	2 908	1 553	1 738	1 876	1 879	2 762	2 771	2 266	77,9	-3,5	64,5	-13,6	120,8	4,8
z toho: krytí z dotacemi a granty v %	50,6	70,5	76,7	40,1	54,9	74,9	55,0	66,9	132,2	4,1	79,2	-7,5	166,8	13,6
Vývoz zboží a služeb	141	85	81	286	291	387	105	77	54,6	-8,3	203,0	26,6	26,9	-28,0
Dovoz zboží a služeb	240	309	331	1 055	544	642	299	334	139,2	4,8	439,9	63,9	31,6	-25,0
Návštěvnost na 10 tis. osob v os. ¹	40 903	44 030	43 296	43 104	45 438	46 082	48 112	48 937	119,6	2,6	105,4	1,8	113,5	3,2
HPH v mld. Kč ²	4,1	6,3	7,9	8,4	8,5	8,9	9,4	10,4	253,7	14,2	204,9	27,0	123,8	5,5
Podíl sféry na HPH kul- tury celkem v % ²	5,4	8,3	9,8	10,3	10,4	9,9	10,3	10,9	201,9	10,6	190,7	24,0	105,8	1,4

¹ Návštěvnost vybraných poskytovatelů kulturních služeb (památky, muzea a galerie a knihovny)² Za rok 2017 je uveden odhad z předběžných dat

Tabulka 2 Vývoj základních ekonomických ukazatelů v kultuře v letech 2010 – 2017

v mil.

Ukazatel	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 -17 v %	Index 2013 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 /2013 v %	Index 2017 /2013 v %	Prům. roč. tempo 2013 - 17 v %
Celkové zdroje	257 869	237 224	236 111	219 283	225 842	226 608	232 890	252 234	97,8	-0,3	85,0	-5,3	115,0	3,6
z toho: veřejné rozpočty	36 283	34 739	34 321	34 644	35 881	34 282	33 600	35 789	98,6	-0,2	95,5	-1,5	103,3	0,8
domácnosti	39 374	40 773	45 457	42 847	45 579	44 886	47 904	49 755	126,4	3,4	108,8	2,9	116,1	3,8
podniky a NI	181 721	159 171	154 396	139 633	142 298	144 694	149 380	164 981	90,8	-1,4	76,8	-8,4	118,2	4,3
Příjmy (výnosy)	223 519	210 190	210 906	206 727	208 191	218 448	225 133	240 273	107,5	1,0	92,5	-2,6	116,2	3,8
z toho: za vlast.výkony	191 382	174 271	174 044	169 860	172 980	177 415	185 973	201 170	105,1	0,7	88,8	-3,9	118,4	4,3
Výdaje (náklady)	210 627	199 038	199 769	198 111	193 500	201 846	209 835	224 664	106,7	0,9	94,1	-2,0	113,4	3,2
z toho: mezispotřeba	131 048	121 006	137 092	115 184	110 765	116 714	124 864	131 331	100,2	0,0	87,9	-4,2	114,0	3,3
Stupeň soběst. v %	90,9	87,6	87,1	85,7	89,4	87,9	88,6	89,5	98,5	-0,2	94,3	-2,0	104,4	1,1
Zisková marže v %	6,2	5,6	5,5	3,4	6,9	8,4	6,8	6,1	98,4	-0,2	54,8	-18,2	179,4	15,7
Počet zaměstnanců (přepočtený) v os.	87 018	81 521	79 785	81 417	80 740	89 330	90 946	84 622	97,2	-0,4	93,6	-2,2	103,9	1,0
Celk. zaměstnanost v os.	.	136 446	155 581	152 226	164 776	173 097	225 436	226 517	x	x	x	x	148,8	10,4
z toho: v povolání kult. charakteru v os. mimo kulturu	.	44 429	42 016	46 722	41 239	37 562	44 730	45 404	x	x	x	x	97,2	-0,7

v mil.

Ukazatel	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Index 2017 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 -17 v %	Index 2013 /2010 v %	Prům. roč. tempo 2010 /2013 v %	Index 2017 /2013 v %	Prům. roč. tempo 2013 - 17 v %
Hrubá průměrná měsíční mzda v Kč	23 633	24 704	24 982	24 431	25 588	25 966	26 279	27 643	117,0	2,3	103,4	1,1	113,1	3,1
Investiční výdaje	12 656	11 416	10 369	10 676	12 066	13 578	14 266	13 703	108,3	1,1	84,4	-5,5	128,4	6,4
z toho: krytí z dotacemi a granty v %	15,0	25,7	27,8	16,3	12,2	21,4	16,5	14,0	93,3	-1,0	108,7	2,8	85,9	-3,7
Vývoz zboží a služeb	31 475	41 471	39 611	38 828	33 942	33 658	39 821	46 710	148,4	5,8	123,4	7,3	120,3	4,7
Dovoz zboží a služeb	23 021	28 076	31 896	33 410	30 473	31 598	36 194	43 581	189,3	9,5	145,1	13,2	130,4	6,9
Návštěvnost na 10 tis. osob v os. ¹	72 816	73 661	73 094	72 970	77 123	79 149	85 962	86 134	118,3	2,4	100,2	0,1	118,0	4,2
HPH v mld. Kč ²	76,4	76,2	81,0	81,4	82,0	89,5	92,7	95,1	124,5	3,1	106,5	2,1	116,8	4,0
HDP v mld. Kč ²	49,8	48,9	53,9	54,5	58,1	62,7	64,2	68,9	138,4	4,8	109,4	3,0	126,4	6,0

¹ Návštěvnost vybraných poskytovatelů kulturních služeb (památky, muzea a galerie a knihovny)

² Za rok 2017 je uveden odhad z předběžných dat

Tabulka 3 Památkové objekty – vývoj vybraných ukazatelů

v mil. Kč						
Ukazatel	2010	2013	2017	Index 2017/10 v %	Index 2013/10 v %	Index 2017/13 v %
Celkové zdroje	2 436	2 188	3 095	127,1	89,8	141,5
Příjmy (výnosy)	2 110	2 021	3 008	142,6	95,8	148,8
z toho: za vlastní výkony	1 136	1 269	1 986	174,8	111,7	156,5
Výdaje (náklady)	2 115	2 020	2 825	133,6	95,5	139,9
z toho: mezispotřeba	920	758	1 207	131,2	82,4	159,2
Stupeň soběstačnosti v %	53,7	62,8	70,3	130,9	116,9	111,9
Zisková marže v %	x	0,1	7,3	x	x	7 300,0
Přepočtený počet zaměstnanců v os.	1 888	2 316	2 414	127,9	122,7	104,2
Hrubá měsíční mzda v Kč	19 667	18 742	23 312	118,5	95,3	124,4
Investiční výdaje	740	557	252	34,1	75,3	45,2
Návštěvnost na 10 tis. obyvatel v os.	10 973	10 155	13 373	121,9	92,5	131,7

Tabulka 4 Muzea a galerie – vývoj vybraných ukazatelů

v mil. Kč

Ukazatel	2010	2013	2017	Index 2017/10 v %	Index 2013/10 v %	Index 2017/13 v %
Celkové zdroje	5 336	4 823	7 133	133,7	90,4	147,9
Příjmy (výnosy)	4 368	4 664	6 144	140,7	106,8	131,7
z toho: za vlastní výkony	780	1 039	1 433	183,7	133,2	137,9
Výdaje (náklady)	4 494	4 595	6 011	133,8	102,2	130,8
z toho: mezispotřeba	1 719	1 631	1 957	113,8	94,9	120,0
Stupeň soběstačnosti v %	17,4	22,6	23,8	136,8	129,9	105,3
Zisková marže v %	x	5,2	7,4	x	x	142,3
Přepočtený počet zaměstnanců v os.	6 100	6 289	6 700	109,8	103,1	106,5
Hrubá měsíční mzda v Kč	19 404	19 899	24 654	127,1	102,6	123,9
Investiční výdaje	1 629	808	1 168	71,7	49,6	144,6
Návštěvnost na 10 tis. obyvatel v os.	8 863	9 980	12 746	143,8	112,6	127,7

Tabulka 5 Veřejné knihovny – vývoj vybraných ukazatelů

v mil. Kč						
Ukazatel	2010	2013	2017	Index 2017/10 v %	Index 2013/10 v %	Index 2017/13 v %
Celkové zdroje	3 064	3 108	3 493	114,0	101,4	112,4
Příjmy (výnosy)	2 712	3 172	3 440	126,8	117,0	108,4
z toho: za vlastní výkony	193	279	206	106,7	144,6	73,8
Výdaje (náklady)	2 872	3 234	3 563	124,1	112,6	110,2
z toho: mezispotřeba	925	1 126	1 156	125,0	121,7	102,7
Stupeň soběstačnosti v %	6,7	8,6	5,8	86,6	128,4	67,4
Zisková marže v %	x	x	x	x	x	x
Přepočtený počet zaměstnanců	5 131	5 366	5 297	103,2	104,6	98,7
Hrubá měsíční mzda v Kč	19 491	19 413	23 713	121,7	99,6	122,2
Investiční výdaje	405	254	239	59,0	62,7	94,1
Návštěvnost (fyz.) na 10 tis. obyvatel v os.	21 067	22 969	22 818	108,3	109,0	99,3

Tabulka 6 Archivy – vývoj vybraných ukazatelů

v mil. Kč

Ukazatel	2010	2013	2017	Index 2017/10 v %	Index 2013/10 v %	Index 2017/13 v %
Celkové zdroje	919	950	1 903	207,1	103,4	200,3
Příjmy (výnosy)	919	949	1 629	177,3	103,3	171,7
z toho: za vlastní výkony	75	121	95	126,7	161,3	78,5
Výdaje (náklady)	1 136	1 295	1 975	173,9	114,0	152,5
z toho: mezispotřeba	413	446	783	189,6	108,0	175,6
Stupeň soběstačnosti v %	6,6	9,3	4,8	72,7	140,9	51,6
Zisková marže v %	x	x	x	x	x	x
Přepočtený počet zaměstnanců	1 757	2 259	2 679	152,5	128,6	118,6
Hrubá měsíční mzda v Kč	23 887	21 549	25 546	106,9	90,2	118,5
Investiční výdaje	45	134	340	755,6	297,8	253,7
Návštěvnost na 10 tis. ob. v os.	x	x	x	x	x	x

Seznam tabulek

TABULKA 1 VÝVOJ ZÁKLADNÍCH EKONOMICKÝCH UKAZATELŮ V LETECH 2010 – 2017 V KULTURNÍM DĚDICTVÍ	22
TABULKA 2 VÝVOJ ZÁKLADNÍCH EKONOMICKÝCH UKAZATELŮ V KULTUŘE V LETECH 2010 – 2017	24
TABULKA 3 PAMÁTKOVÉ OBJEKTY – VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZATELŮ	26
TABULKA 4 MUZEA A GALERIE – VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZATELŮ	27
TABULKA 5 VEŘEJNÉ KNIHOVNY – VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZATELŮ	28
TABULKA 6 ARCHIVY – VÝVOJ VYBRANÝCH UKAZATELŮ	29